

különböző. Diderot egy elmélet megvilágítására írja darabját, a mi drámáját tönkre teszi; Gemmingennél előtérben áll a tárgyi érdek; kompozíciója, a mese szövése ügyesebb; persze stíljében nincs meg a Diderot eleven, genialis pezsgése, és ha moralizál, sokkal nehézkesebb. Figyelemre méltó a megoldásban való eltérés. Diderot D'Orbessonja csak akkor nem ellenzi többé fia házasságát, midőn kistül, hogy Sophie, a kedves, rangra nézve fiához méltó; míg Gemmingennek családátya, Wodmar, megtudván, hogy fia a szegény leányt, a kit szeret, anyává tette, maga követeli, hogy fia tegye meg kötelességét és vegye a leányt nőül. Általában igen nagy a különbség a gondolkodásmódban. Diderot darabja abból a korból való, midőn a múlt századi beteges sentimentalismus árja emelkedőben volt; midőn Gemmingen a magáét írta, már lepadt. Az irodalom ekkor a Sturm és Drangból már kifelé gázolt. E kor utóhatása még erősen látszik a német darabon; határozottan a Sturm és Drang, valamint Lessing hatása alatt áll, sokkal inkább, mint a Dideroté alatt. Ezen elődökre utal a darab stílje, számos motívuma, mint pl. a rangkülönbség, gyermekgyilkosság (Wagner), a divatos nevelés satirizálása (Götz), az individualitás elismerésének követelése, a konvenczió és a társadalmi kényszer elleni zúgolódás stb. A darab személyei közül Amaldi grófnő az Emilia Galotti-féle Orsinának erőtlen utánzása. Több specialis vonás emlékeztet még Miss Sara Sampsonra, Emilia Galottira s Wertherre.

Flaischler azokkal a darabokkal is foglalkozik, a melyekre Gemmingen kihatott. A Hausvaterrel többé-kevésbbé rokonságban álló darabok: Die deutsche Hausmutter (ismeretlen szerzőtől, Mannheim 1790), Die deutsche Hausmutter (Sodentől 1797), Die deutsche Hausfrau (Kotzebuetől 1813?), igen lazán: Der Landesvater (Brandestől 1782) és végre «Kabale und Liebe». Ez utóbbival való egyezést a korabeli bírálók is kiemelték és a párhuzam, melyet vonnak, nem egyszer Gemmingennek kedvez.

GÄRTNER HENRIK.

J. Methner, Poesie und Prosa, ihre Arten und Formen. Halle a. S. 1889.

Előszavában a szerző szükségesnek látja indokolni, hogy művét kiadta. A költői és prózai írásművekről, úgymond, oly tömérdek könyv van a német irodalomban, hogy némi bátorság kell hozzá, a könyvek e tömegét még növelni. Műve azonban nem úgy keletkezett, mint sok e tárgygyal foglalkozó munka: hogy valaki elolvas tíz könyvet s azokból megcsinál egy tizenegyediket. Methner munkája eredetileg négy program-értekezés alakjában látott napvilágot, melyek a szerző igazgatása alatt álló gneseni gymnasium 1883., 1884., 1886. és 1887. évi értesítőiben jelentek meg. E dolgozatok anyagát pedig nem annyira az

elméleti könyvek, mint inkább a szerzőnek a tanítás terén egy emberöltő alatt szerzett tapasztalatai s önálló foglalkozása a tárggyal szolgáltatták. Nem is akar e mű a költészettan és retorika kimerítő kézikönyve lenni. Célja csupán az, hogy azokban, kik ily tárgyak iránt fogékonysággal birnak, fölébressze az ösztönt és kedvet, hogy azokkal behatóbban foglalkozzanak és azokról gondolkozzanak.

Van aztán a műnek egy aktuális tendenciája is, melyet a szerző így fejez ki: „Ma, midőn a német költészet ismét forrongásban van s oly annyira különböző törekvések igyekeznek érvényre jutni, talán nem lesz hiábavaló, mustralást tartani az elődöktől reánk maradt költői művek felett s megállapítani, mik a fényoldalai, mik a gyöngöik. Mert itt is áll: Was du ererbt von deinen Vätern hast, Erwirb es, um es zu besitzen! Lehet, sőt biztosra vehető, hogy ebből az újfajta Sturm und Drangból idővel a német költészetnek egy új, a megelőzőtől egészen elütő virágzása fog megszületni, de az új költészetnek, bármennyire más eszmetartalomtól leszen is áthatva, mégis éppen mivel költészet, alkalmazkodnia kell e művészet örök törvényeihez. Nem kell attól tartanunk, hogy valaha majd oly idő fog jönni, mely Grabbe *Gothland*-ját többre becsülné Goethe *Iphigenia*-jánál, oly idő, mely semmit sem akar s tud majd tanulni Lessing igazságszeretetétől és világosságától, Goethe életbölcességétől és kellemétől, Schiller erkölcsi fenköltészetétől és mélységétől, oly idő, mely elfelejtené, hogy a művészetek főtörvénye a szép!»

A könyvben azonban ez a polemikus irányzat nem nyilvánul erősebben, a mit bizonyára senki sem fog sajnálni. A szerző fejtegetései tartalmasságuknál és világosságuknál fogva sokkal meggyőzőbbek, sem hogy szükség volna a „legújabb Németország” szölvivőinek nagyobbára zavaros elméleteivel hosszasan foglalkoznia.

Methner, mint előbb idézett szavaiból is kitetszik, nem tartozik azokhoz, kik a poetikát lehetetlen vagy legalább nem létező tudománynak mondják s értéktelen lomnak tekintik mindazt, a mit eddig a műfajok elméletéről írtak. Az ellenkező végteltől: a merev dogmatizmustól szintén távol tudja magát tartani és egészben véve szerencsésen eltalálja az álláspontot a költészet és próza alkotásainak helyes megítélésére vagy jobban mondva, megmagyarázására. E tekintetben csak az a kifogás érheti, hogy itt-ott nagyon problematikus értékű osztályozásokat állít fel. Egyébként mind az anyag megválasztásában, mind annak feldolgozásában jó érzék vezette.

Csak nagyjában vázolólok a könyv tartalmát. Az első fejezet a nyelvet tárgyalja, mint az érzelmek és gondolatok kifejezőjét. A második fejezet a költészet és próza közt mutatkozó különbségeket fejtegeti. A harmadik fejezet a művészeti tevékenységről általában, a negyedik az egyes művészetekről és azok osztályozásáról szól. E négy bevezető feje-

zet igazán mintaszerű módon ismerteti a költői és prózai műalkotások lélektani feltételeit és nyelvi sajátosságait. A következő fejezetek az egyes műfajokat veszik sorra: az épost, az epikai-lirai vegyes fajokat, az epikai alakú tanköteményeket, a lírát és a drámát, s egy fejezet a verstant tartalmazza. A tanköltészetet nem tekinti Methner külön műfajnak, hanem a szerint, a mint elbeszélő, lírai vagy drámai mezben jelenik meg, e fajokkal együtt tárgyalja.

Annak megvilágítására, hogy az egyes költői fajok ismertetésénél a szerző mily eljárást követ, azt hiszem, elég lesz, ha az eposról szóló fejezet tartalmát körvonalozom: Elmondja, hol keresendő a költészet első csirái s mily viszonyban van a mithos, a monda és állatmese az eposhoz; fejtegeti a nép-epos keletkezésére vonatkozó elméleteket; ismerteti az epikai tárgyköröket történeti sorrendben; jellemzi a különböző korok kedvenc epikai hőseit; megmutatja, miként válik a mithos az istenek anthropomorphismusa útján mesévé s mint váltja fel az epost a népkönyv s ezt a regény és novella; ismerteti a regényköltészetet, főképp tartalmi szempontból; majd áttér a műeposra, ennek tárgyaira s fajaira, megemlékezvén az újabb eposi kísérletekről is. S mindez a 25 lapra terjedő fejezetben nemcsak érintve van, hanem elég részletesen tárgyalva is.

Említettem, hogy Methner kelleténél jobban szereti a műfajok aprólékos osztályozgatását, a mi egyes helyeken szőrszálhasogatónak teszi. Semmiesetre sinos helyén egy szélesebb köröknek szánt műben az epikai és lírai vegyes fajoknak ily felosztása (88. l.):

I. *Lirai epika* (episch-lyrische Dichtungen):

1. legenda,
2. a) rege, b) románcz, c) idyll,
3. tanmese; komikus költemények.

II. *Epikai líra* (lyrisch-epische Dichtungen):

1. dalolható: ballada,
2. nem dalolható: hangulatkép, allegoria.

Mindkét csoportot külön fejezetben tárgyalja a szerző (•Episch-lyrische Dichtungen• 62—72. l., •Lyrisch-epische Dichtungen• 73—83. l.), valamint külön-külön fejezet szól a tanító irányú epikai költeményekről (•Episch-didaktische Dichtungen• 84—86.) és az epikai alakú tankölteményekről (•Didaktische Dichtungen in epischer Form• 87—89.). Epikai líra, lírai epika, didaktikai epika, epikai didaktika — ezek oly tudákos megkülönböztetések, melyek csak nehezítik az áttekintést, a helyett hogy megkönnyítenék.

Éppily tarthatatlan osztályozást kísérel meg Methner a prózai műfajoknál. Ezeket így csoportosítja (278. l.):

I. *Tárgyias próza :*

1. leíró.
2. elbeszélő.

II. *Alanyias próza :*

1. tanító (gondolatok közlése),
2. levél (érzelmekek közlése).

III. *Alanyias-tárgyias próza :*

1. szónoki beszéd,
2. dialog.

A prózai írásműveknek ez a felosztása szemmel láthatólag a költői műfajok szokásos osztályozásának mintájára készült, de oly szerencsétlenül, hogy bizonyára senkinek sem lesz kedve ezen új felosztás kedvéért elhagyni a régit, mely az írásműveket egyszerűen leírókra, történetiekre, értekezőkre és szónokiakra osztja fel.

E szórészálhasogatások Methner könyvében annál kirívóbbak, mert egyebekben nem lehet a szerzőt pedánszággal vádolni s fejtegetései, a munka céljának megfelelőleg, mindig oly átlátszóak és szabatosak, hogy bárki megértheti s élvezettel olvashatja. A könyv hibái daczára is alkalmas arra, hogy az irodalmi termékek iránt érdeklődőknek biztos tájékoztatást nyújtson s mint oly munka, mely nagyrészt az iskolában keletkezett s a tanítás közben nyert tapasztalatokon és benyomásokon épült, az irodalmi tárgyak tanításával foglalkozóknak is ajánlható.

KELEMEN BÉLA.

Die letzten Schicksale der Krimigoten von F. Braun. St.-Petersburg. 1890.

A krimi gótok, a hatalmas és tehetséges gót nép utolsó töredékének történetéről és nyelvéről Braun Frigyes a fenti cím alatt hosszabb tanulmányt bocsátott közre.

A taurisi Chersonesus délnyugati részében, a mely az egész középkoron át *Gothia* nevet visel, meghúzódó érdekes néptöredék sorsa iránt már Leibniz érdeklődött (1692), az arra vonatkozó tudományos kutatás azonban csak 1841-ben kezdődik (l. Massmann cikkét, Haupt-féle *Zeitschrift f. d. Altertum* I. k.), újabban Tomaschek foglalkozott vele részletesen és alaposan (*Die Goten in Taurien* 1881). Braun az előttünk fekvő dolgozatban összefoglaló képét adja a krimi gótok történetének, kiegészíti — főképp orosz forrásokból — és továbbviszi Tomaschek fejtegetéseit. Procopius az első író, a ki bővebben szól ama félsziget gót lakóiról; az ő adatai kapcsán Braun mindenekelőtt arra utal, hogy a krimi gótok nem azonosak a gót tetrazitákkal, a mint azt másokkal együtt Tomaschek is hiszi; a húnok elszakították az utóbbiakat fajrokonaitól